

Sygn. akt IV CSK 475/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 14 czerwca 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Katarzyna Tyczka-Rote (przewodniczący, sprawozdawca)
SSN Krzysztof Strzelczyk
SSN Roman Trzaskowski

w sprawie z powództwa K.K.

przeciwko "S." Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w [...], P. Spółce
z ograniczoną odpowiedzialnością w [...] (poprzednio Przedsiębiorstwu Robót
Inżynieryjnych "P." Spółce Akcyjnej w [...]) i Uniwersytetowi [...] w [...]
o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 14 czerwca 2017 r.,

skarg kasacyjnych pozwanych: P. Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w [...]
(poprzednio Przedsiębiorstwa Robót Inżynieryjnych "P." Spółki Akcyjnej w [...])
i Uniwersytetu [...] w [...]
od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]
z dnia 28 października 2014 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok w części zmieniającej wyrok Sądu
Okręgowego w [...] z dnia 22 listopada 2013 r. (punkt 1) oraz co
do orzeczenia o kosztach postępowania apelacyjnego (punkt 3) i
w tym zakresie sprawę przekazuje Sądowi Apelacyjnemu w [...]**

do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 22 listopada 2013 r. Sąd Okręgowy w [...] uwzględnił w całości powództwo K.K. przeciwko „S.” spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w [...] (podwykonawcy), Przedsiębiorstwu Robót Inżynieryjnych „P.” Spółce Akcyjnej w [...] (głównemu wykonawcy) i Uniwersytetowi [...] w [...] (inwestorowi) o zapłatę kwoty 356 611,10 zł z ustawowymi odsetkami i kosztami postępowania tytułem reszty wynagrodzenia za wykonanie robót budowlanych, których powód był podwykonawcą.

Na skutek apelacji pozwanego Przedsiębiorstwa Robót Inżynieryjnych „P.” Spółki Akcyjnej w [...] i Uniwersytetu [...] w [...], wyrokiem z dnia 28 października 2014 r. Sąd Apelacyjny w [...] zmienił zaskarżony wyrok w ten sposób, że zasądził solidarnie od wszystkich pozwanych na rzecz powoda K.K. kwotę 152.700 zł z ustawowymi odsetkami, a od pozwanej „S.” sp. z o.o. w [...] także dalszą kwotę 203.911,19 zł z ustawowymi odsetkami. Sąd Apelacyjny oddalił obie apelacje w pozostałym zakresie i orzekł o kosztach postępowania.

Z ustaleń faktycznych wynika, że powód zawarł w dniu 12 kwietnia 2010 r. z pozwaną spółką „S.” umowę o wykonanie robót budowlanych, polegających na kompleksowym wykonaniu prac budowlanych, instalacji elektrycznych, instalacji sanitarnych, techniki i wentylacji dla sześciu pawilonów przy na osiedlu K. III w [...]. W umowie ustalono wynagrodzenie ryczałtowe w kwocie 3 750 000 zł netto z możliwością zwiększenia go o wynagrodzenia za roboty dodatkowe, nie ujęte w przedmiarach zleconych przez spółkę „S.”.

W załączniku, zawierającym ogólne warunki umowy o roboty budowlane, zastrzeżono, że roboty dodatkowe oraz zamienne mogą być wykonane po sporządzeniu przez strony aneksu w formie pisemnej pod rygorem nieważności. Podstawę do zawarcia aneksu stanowiła oferta sporządzona przez podwykonawcę, określająca wartość, zakres i czas trwania robót dodatkowych, wykraczających poza zakres prac stanowiących przedmiot umowy.

W trakcie realizacji inwestycji powód zawiadomił kierownika robót spółki „S.” w obecności kierownika robót spółki „P.” SA oraz inspektora nadzoru Uniwersytetu [...], że występują niezgodności przedmiarów z dokumentacją placu budowy, co

powoduje konieczność wykonania robót dodatkowych, ponieważ powierzchnie budynku okazały się większe niż w przedmiarach.

Pismem z dnia 18 października 2010 r. spółka „P.” zgłosiła inwestorowi powoda jako podwykonawcę.

W związku z koniecznością wykonania dodatkowych prac doszło do podpisania aneksów do umowy głównej pomiędzy spółką „P.” a inwestorem, pomiędzy spółką „P.” i spółką „S.”. Także powód i spółka „S.” zawarli w dniu 18 listopada 2010 r. aneks do umowy przewidujący wykonanie przez powoda robót dodatkowych, nie wynikających z dokumentacji budynków, odnoszący się do budowy pawilonów przy ul. S. K. III za kwotę 264 000 zł (netto) plus 22% VAT, a następnie w dniu 1 grudnia 2010 r. kolejny aneks, przewidujący wykonanie robót dodatkowych o wartości 269 842,16 zł (netto) plus 22% VAT.

W styczniu 2011 r. powód zakończył wykonywanie robót dodatkowych, a po przeprowadzeniu odbioru budynków usuwał usterki w ramach rękojmi.

W dniu 13 maja 2011 r. spółka „S.” potwierdziła powodowi saldo w kwocie 570 803,30 zł. Do zapłaty tej kwoty powód wezwał wszystkich pozwanych.

Pismem z dnia 25 lipca 2011 r. pozwana spółka „S.” zwróciła się do powoda o potwierdzenie salda w kwocie 514,44 zł wyliczonej po dokonaniu potrąceń, oświadczenia o których złożyła powodowi pismami z 4 maja i 25 lipca 2011 r. oraz zatrzymaniu kaucji gwarancyjnej. Jedną z potrącanych wierzytelności była należność za ślusarkę aluminiową w kwocie 331 905,86 zł, do akt pozwana złożyła kserokopię faktury podpisaną przez powoda jako odbiorcę.

Sąd Okręgowy ocenił, że inwestor i główny wykonawca wyrazili zgodę na zawarcie umowy podwykonawczej z powodem, znali jej treść i nie zgłosili do niej zastrzeżeń. Znali też treść załącznika nr 2 do tej umowy i powinni się liczyć z możliwością powstania dodatkowych kosztów, związanych ze zleceniem powodowi robót nie ujętych w przedmiarach, zleconych przez spółkę „S.”. Sąd stanął na stanowisku, że akceptując treść umowy podwykonawcy z wykonawcą, inwestor i główny wykonawca przyjęli na siebie solidarną odpowiedzialność za zapłatę należnego powodowi wynagrodzenia także za prace dodatkowe i zamienne. Pozwany inwestor nie znał wprawdzie treści aneksów do umowy zawartej przez

wykonawcę z podwykonawcą i dalszymi podwykonawcami, jednak wiedział o zakresie wykonywanych prac (w tym dodatkowych) z treści umowy z dnia 12 kwietnia 2010 r., z dokumentacji otrzymywanej od powoda oraz z aneksów podpisanych z generalnym wykonawcą. Ponadto w dniu 10 lutego 2011 r. podpisał protokół odbioru robót objętych umową oraz aneksami nr 1 i nr 2.

W ocenie Sądu Okręgowego zgłoszony przez pozwaną spółkę „S.” zarzut potrącenia nie zasługiwał na uwzględnienie, ponieważ wierzytelności wzajemne pozwanego nie zostały należycie wykazane.

Wyrok Sądu Okręgowego zaskarżyli pozwani – inwestor i wykonawca – spółka P..

Sąd Apelacyjny poczynił dodatkowe ustalenia, z których wynikało, że pozwany inwestor zawarł w dniu 17 lutego 2010 r. umowę o roboty budowlane w ramach zadania inwestycyjnego pt. „Prace budowlane pawilonów przy ul. S. - K. III” z konsorcjum przedsiębiorstw - Przedsiębiorstwem Robót Inżynieryjnych „P.” SA i „V.” SA. W dniu 9 kwietnia 2010 r. spółka „P.” zawarła ze spółką „S.” umowę, w której powierzono tej spółce wykonanie robót określonych w umowie z inwestorem. Następnie spółka „S.” zawarła umowę z dnia 12 kwietnia 2010 r. z powodem.

Umowa powoda (dalszego podwykonawcy) z podwykonawcą – spółką „S.” została przedstawiona przez spółkę „P.” SA inwestorowi dnia 21 października 2010 r. Ani generalny wykonawca, ani pozwany inwestor nie zgłosili sprzeciwu do tej umowy w terminie określonym w art. 647¹ § 2 k.c., co spowodowało powstanie po stronie wszystkich pozwanych solidarnej odpowiedzialności za zapłatę wynagrodzenia za roboty wykonane przez powoda – przewidziane w umowie z dnia 12 kwietnia 2010 r. oraz roboty dodatkowe, których nie przewidziano w przedmiarach, a które okazały się konieczne do prawidłowego wykonania robót określonych w umowie. Sąd odwoławczy zwrócił jednak uwagę, że część robót objętych powództwem nie stanowiła robót dodatkowych tylko prace przewidziane w umowie, których rozmiar w toku realizacji okazał się większy, z powodu niezgodności przedmiaru z dokumentacją i do których znajduje zastosowanie art. 632 § 1 k.c., wyłączający uprawnienie przyjmującego zamówienie, który umówił się

o wynagrodzenie ryczałtowe, do podwyższenia wynagrodzenia, chociażby w czasie zawarcia umowy nie można było przewidzieć rozmiaru lub kosztów prac. Sąd odwoławczy ocenił, że powód nie wykazał, iżby wykonał roboty dodatkowe, niezbędne do prawidłowej realizacji zakresu robót zasadniczych, będących przedmiotem umowy z dnia 12 kwietnia 2014 r. Ponadto pozwani spółka „P.” i inwestor nie wyrazili zgody w rozumieniu art. 647¹ § 2 k.c., na wykonanie przez powoda robót dodatkowych, ponieważ nie przedstawiono im aneksów do umowy z dnia 12 kwietnia 2014 r., łączącej powoda ze spółką „S.”. Roboty dodatkowe, nieobjęte pierwotną umową inwestora z konsorcjum przedsiębiorstw, uzgodnione zostały w dwóch umowach z pozwaną spółką „P.” - z dnia 8 października 2010 r., w której wartość robót dodatkowych określono na kwotę brutto 286 616,84 zł oraz z dnia 15 listopada 2010 r., dotycząca dalszych robót o wartości brutto 132 289,50 zł, zawartymi w trybie przetargowym. Zdaniem Sądu Apelacyjnego, powierzenie wykonania robót dodatkowych podwykonawcy wymagało zawarcia z nim oddzielnych umów. Tymczasem spółka „P.” zawarła z pozwaną spółką „S.” aneks do umowy podwykonawczej, dotyczący wykonania robót dodatkowych o wartości 264 000 zł plus 22% VAT, a ten podwykonawca zawarł dwa aneksy z powodem, w których wartość robót dodatkowych określono w sumie na kwotę 533 842,16 zł + 22% VAT, znacznie wyższą, niż wartość wynagrodzenia za wykonanie robót dodatkowych uzgodniona przez wykonawcę z inwestorem, przy czym aneksów nie przedstawiono ani wykonawcy (spółce „P.”), ani inwestorowi, co uniemożliwiło wyrażenie przez nich zgody wymaganej przez art. 647¹ § 2 k.c., ponieważ nie znali oni istotnych postanowień umowy zawartej z dalszym podwykonawcą. Tym samym nie ponosili odpowiedzialności solidarnej względem powoda.

Sąd Apelacyjny zauważył, że powód mógł dochodzić od inwestora i wykonawcy, jako ponoszących wobec niego odpowiedzialność solidarną na podstawie art. 647¹ § 5 k.c., jedynie należności z faktur nr 9/12 i nr 4/1/2011 na kwoty 140 400 zł i 12 300 zł (łącznie kwoty 152 700 zł), które dotyczyły robót budowlanych wynikających z umowy z dnia 12 kwietnia 2010 r., i to wyłącznie z odsetkami za okres opóźnienia w spełnieniu tych świadczeń wyznaczony skierowanym do nich wezwaniem do zapłaty, a nie za okres opóźnienia się ze

świadczeniem przez spółkę „S.”. Zdaniem Sądu drugiej instancji faktury te nie zostały rozliczone w ramach kwoty 489 715,93 zł przelanej powodowi przez pozwaną spółkę „P.” w dniu 8 kwietnia 2011 r. na prośbę spółki „S.”, jako zapłata faktur powoda wymienionych w potwierdzeniu salda z dnia 13 maja 2011 r. Przyznanie istnienia tych wierzytelności w dokumencie potwierdzenia salda wskazywało na zaakceptowanie przez powoda innego zachowania wpłaty dokonanej przez spółkę „P.” - na należności z faktur nr 3/12 i nr 11/12, za wykonanie robót dodatkowych, za które wyłączną odpowiedzialność wobec powoda ponosiła spółka „S.”. W konsekwencji Sąd Apelacyjny zmienił zaskarżony wyrok zasądzając solidarnie od skarżących (solidarnie w tym zakresie z prawomocnie już osądzoną spółką „S.”) na rzecz powoda jedynie kwotę 152 700 zł z ograniczonymi czasowo odsetkami za opóźnienie.

Sąd Apelacyjny uznał za bezzasadne podniesione przez inwestora zarzuty naruszenia art. 253 k.p.c. w zw. z art. 6 k.c., podważające prawidłowość poglądu o niewykazaniu potrącaniej wierzytelności wynikającej z faktury nr 15/2011 z dnia 16 maja 2011 r., wystawionej przez spółkę „S.”. Zdaniem Sądu skoro powód zaprzeczył, aby zakupił stolarkę okienną, której dotyczyła faktura, pozwana spółka „S.” powinna była przedstawić dowody zawarcia z powodem umowy sprzedaży.

Od wyroku Sądu Apelacyjnego skargi kasacyjne wnieśli zarówno inwestor, jak i wykonawca – spółka P..

Pozwana P. zaskarżyła wyrok Sądu Apelacyjnego w części, w zakresie, w jakim Sąd Apelacyjny zasądził solidarnie od niej na rzecz powoda kwotę 152.700 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 28 maja 2011 r. do dnia zapłaty oraz pkt 2 oddalającym apelację skarżącej spółki w pozostałym zakresie. W ramach pierwszej podstawy kasacyjnej zarzuciła naruszenie art. 451 § 3 k.c. w zw. z art. 647¹ § 5 k.c., art. 63 § 1 k.c. w zw. z art. 647¹ § 5 k.c., art. 518 § 1 pkt 1 k.c. w zw. z art. 647¹ § 5 k.c., art. 647¹ k.c. W ramach drugiej podstawy wskazała na naruszenie art. 253 k.p.c. w zw. z art. 245 k.p.c. w zw. z art. 6 k.c. We wnioskach domagała się uchylenia wyroku w zaskarżonej części i zmiany wyroku Sądu pierwszej instancji poprzez oddalenie wobec niej powództwa w całości oraz zasądzenie na jej rzecz kosztów postępowania.

Pozwany Uniwersytet w [...] również zaskarżył wyrok Sądu Apelacyjnego w części - w zakresie, w jakim Sąd odwoławczy zmienił wyrok Sądu I instancji i zasądził solidarnie od skarżącego Uniwersytetu w [...] na rzecz powoda K.K. kwotę 152.700 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 28 maja 2011 r. do dnia zapłaty oraz w zakresie, w jakim Sąd oddalił jego wniosek o zasądzenie od powoda kosztów postępowania za drugą instancję. Skarżący powołał obydwie podstawy kasacyjne i zarzucił niewłaściwe zastosowanie art. 647¹ § 5 k.c., art. 451 § 1 k.c. w zw. z art. 647¹ § 5 k.c. oraz błędną wykładnię art. 498 § 1 k.c. w zw. z art. 6 k.c. i art. 245 k.p.c. w zw. z art. 253 k.p.c. w zw. z art. 6 k.c. Na tej podstawie wniósł o uchylenie wyroku Sądu Apelacyjnego w zaskarżonej części i jego zmianę bądź przekazanie sprawy do ponownego rozpatrzenia, a także o zasądzenie na jego rzecz kosztów postępowania kasacyjnego według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skargi kasacyjne obydwu pozwanych zawierają zarzuty o jednakowej treści merytorycznej – kwestionują stanowisko Sądu Apelacyjnego, że zasądzone od nich solidarnie wynagrodzenie powoda nie zostało zaspokojone w wyniku zapłaty dokonanej przez pozwaną spółkę P. w dniu 8 kwietnia 2011 r. w wykonaniu uzgodnień pomiędzy powodem i spółkami „S.” i P., oraz że ewentualne odmienne ustalenie pomiędzy powodowym dalszym podwykonawcą a generalnym wykonawcą i podwykonawcą może wpłynąć na zakres odpowiedzialności inwestora względem dalszego podwykonawcy. Kwestionują ponadto odmowę uwzględnienia skutków potrącenia wierzytelności spółki „S.” względem powoda z tytułu ceny sprzedanej mu stolarki okiennej ze wzajemnymi wierzytelnościami powoda.

Zarzuty te częściowo zasługują na uwzględnienie. Skarżący słusznie podnoszą naruszenie art. 451 § 3 k.c. przez jego niewłaściwe zastosowanie. Z ustaleń Sądu Apelacyjnego wynika, że zapłata kwoty 489 715,93 zł dokonana na rzecz powoda przez pozwaną P. na prośbę spółki „S.” dotyczyła długów z konkretnych faktur, wśród których znajdowały się dwie faktury (9/12/2010 i 4/1/2011), należności z których Sąd Apelacyjny uznał za niezaspokojone i podlegające zasądzeniu na rzecz powoda solidarnie od wszystkich pozwanych. Stanowisko to, uzasadnione późniejszymi, domniemanymi w oparciu o treść

potwierdzenia salda z następnego miesiąca odmiennymi ustaleniami co do zaliczenia, których powód miał dokonać ze spółką „S.” nie została opatrzona żadnym wyjaśnieniem prawnym. Tymczasem zapłata dokonana ze wskazaniem przez dłużnika (taki status miała zarówno spółka „S.” – bezpośredni kontrahent powoda, jak i spółka „P.” - na podstawie art. 647¹ § 5 k.c.), jaki dług płaci, wiąże wierzyciela, który, zgodnie z art. 451 § 1 k.c., może zaliczyć to świadczenie w pierwszej kolejności na poczet należności ubocznych od oznaczonego przez dłużnika długu. Nie może natomiast dokonać zaliczenia na poczet innego długu. Sąd Apelacyjny przyjął jednak, że zmiana zaliczenia była dopuszczalna, nie wyjaśniając przyczyn zajętego stanowiska, którego zasadność nie poddaje się w związku z tym kontroli, a skutki mają istotne znaczenie dla sposobu rozstrzygnięcia sprawy, ponieważ przesadzają o zasadności roszczenia powoda w uwzględnionej części. Skarżący inwestor nie ma natomiast racji argumentując, że uzgodnienia co do tożsamości spłaconego długu poczynione pomiędzy dalszym podwykonawcą a wykonawcą (ew. także generalnym wykonawcą) nie wiążą współdłużnika solidarnego tylko wtedy, kiedy mu szkodzą. Uzgodnienie, że dłużnik, który poza długiem objętym solidarnością ma jeszcze inne długi względem tego samego wierzyciela, za które odpowiada wyłącznie sam, dokonuje spłaty długu, za który nie odpowiadają współdłużnicy solidarni nie pogarsza położenia współdłużników, jedynie go nie polepsza.

Zarzut naruszenia art. 498 § 1 k.c. w zw. z art. 6 k.c. w powiązaniu z art. 245 i art. 253 k.p.c. jest natomiast nieuzasadniony. Niewątpliwie faktura, jako dokument rozliczeniowy zawiera oświadczenie podmiotu, który ją wystawił. Zamieszczenie na niej podpisu przez osobę odbierającą z zaznaczeniem, że podpis pochodzi od osoby upoważnionej do odbioru faktury stanowi zwykle jedynie pokwitowanie otrzymania tego dokumentu, a więc stwierdza czynność faktyczną. Może się z nią wiązać określone oświadczenie, także oświadczenie woli, jednak musi ono wynikać z okoliczności i musi zostać wykazane według ogólnych zasad ciężaru dowodu. Co do zasady to wystawca faktury ponosi ciężar wykazania, że ujęta w niej wierzytelność istnieje i jest wymagalna. Niewątpliwie podpisanie faktury uzasadnia przypuszczenie, że dokument ten nie został wystawiony bez przyczyny, jednak nie dowodzi tego faktu, podobnie jak nie stanowi dowodu złożenia oświadczenia woli

i nie uzasadnia stosowania art. 253 k.p.c. Jest jednym z faktów, które powinny zostać poddane ocenie na etapie stosowania prawa do stwierdzonych okoliczności faktycznych. Sąd odwoławczy ocenił, że okoliczności te nie zostały wykazane. Sąd Najwyższy jest związany ustaleniami faktycznymi poczynionymi przez sąd drugiej instancji (art. 398¹³ § 2 k.p.c.). W konsekwencji zarzut wadliwej odmowy uznania skuteczności potrącenia (abstrahując od tego, że nie wiadomo, czy wierzytelność wzajemna o zapłatę w kwocie 152 700 zł nie wygasła na skutek zaspokojenia) nie mógł zostać uwzględniony, skoro ustalenia faktyczne nie potwierdzały faktu istnienia wierzytelności wzajemnej po stronie współdłużnika solidarnego, która to wierzytelność nadawałaby się do potrącenia.

Z przytoczonych względów zaskarżone orzeczenie w zakresie, w jakim – w wyniku dokonanej zmiany zasadza od pozwanych na rzecz powoda solidarnie kwotę 152 700 zł z odsetkami oraz orzeka o kosztach postępowania – należało uchylić i przekazać sprawę w tym zakresie do ponownego rozpoznania na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. Sformułowanie wyroku – kierujące uchylenie do orzeczenia o treści pozytywnej – tj. zasądzającego – spowodowane jest sposobem ujęcia rozstrzygnięcia, przez Sąd drugiej instancji.

Orzeczenie o kosztach postępowania kasacyjnego uzasadnia art. 398²¹ w zw. z art. 391 § 1 i art. 108 § 2 k.p.c.

aj